

ЦЕНТР ПРАВНИЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ
Національної академії правових наук України

ЦПТ–в (2025) 02

15 квітня 2025 року

Висновок

на запит Асоціації правників України щодо відповідності нормам української мови назв професій, зазначених у класі 242 і професійному угрупованні 3432 Національного класифікатора України «Класифікатор професій»

До Центру правничої термінології НАПрН України надійшло звернення від Асоціації правників України (листи № 148 від 14 лютого та № 160 від 17 лютого) з проханням надати висновок щодо відповідності нормам української мови назв професій, зазначених у класі 242 і професійному угрупованні 3432 Національного класифікатора України «Класифікатор професій».

Наукова комісія Центру правничої термінології (далі – ЦПТ) ухвалила цей Висновок 15 квітня 2025 року.

I. Щодо назви класу 242

1. Назва класу 242 «Професіонали в галузі правознавства, прокурорського нагляду, правосуддя та правоохоронної діяльності», за якою науковців-правників, прокурорів, суддів, адвокатів і так званих «правоохоронців» об'єднано в один «клас», є відображенням радянської системи, не відповідає змінам, що відбулися в правничій системі України з ухваленням Конституції України 28 червня 1996 р. та внесенням до неї змін 2 червня 2016 р., а тому є **неприйнятною і потребує докорінного перероблення**.
2. Згідно зі змінами до Конституції України від 2 червня 2016 р., що їх зумовлено було потребою реформувати правничу систему України згідно з європейськими стандартами, такі її інститути, як **судівництво, прокуратура і правнича допомога** (адвокатура), об'єднано в одному розділі Конституції – **VIII (ПРАВОСУДДЯ)**. Крім докорінної структурної зміни загалом, одним із найважливіших елементів конституційної реформи 2016 р. стало зокрема позбавлення прокуратури її головної функції (за радянською системою) «загального нагляду» та обмеження її функційного простору лише кримінальною сферою (з незначним винятком за пунктом 3 статті 131¹ Конституції) через визначення її функцій як головних (відповідно до європейських стандартів) – «підтримання публічного звинувачення в суді» (п. 1 статті 131¹ Конституції) та «організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, [розв'язання] відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями **органів правопорядку**».
3. Зазначена об'єктивна обставина зумовлює потребу не лише оновити власне назви професій, а також переглянути їх місце в «Класифікаторі професій». Зокрема, надалі не може бути так, щоб «наукові співробітники», «адвокати» та «прокурори» належали до того самого професійного угруповання «2421 – професіонали в галузі правознавства та прокурорського нагляду». Так само не може бути такого, щоб до того самого «класу 242» належали «професіонали в галузі правознавства та прокурорського нагляду» (2421), «судді» (2422), «професіонали в галузі правоохоронної діяльності» (2423), «професіонали у сфері виконання кримінальних покарань» (2424), «військовослужбовці (офіцерський склад) (військові формування з правоохоронними функціями)» (2425), «слідчі (поліція)» (2426) та низка професій, що жодним чином не пов'язані з «правом/правознавством» [як-от: експерт-імунолог судовий, експерт-психолог судовий, експерт-токсиколог судовий, експерт-цитолог судовий, помічник Голови Верховного Суду, помічник заступника Голови Верховного Суду, помічник судді (Верховного Суду), приватний детектив, радник Голови Верховного Суду, слідчий, судовий експерт – що за чинним «Класифікатором професій» віднесено до «інших професіоналів в галузі правознавства» (2429)].

4. Наукова комісія ЦПТ вважає, що **«Класифікатор професій»** потребує оновлення з метою приведення його у відповідність до результатів конституційної реформи 2016 року, у рамках якої правнича система України зазнала істотних змін, як інституційно (структурно), так і поняттєво (в тексті Конституції України застосовано нові терміни й поняття: у статті 29 – **«правнича допомога»**; у статтях 59, 131² – **«професійна правнича допомога»**; у статті 127 – **«професійна діяльність у сфері права»**; у статті 131 – **«правнича професія»**; у статті 131¹ – **«органи правопорядку»**).
5. На досягнення зазначеної мети щодо **класу 242** пропонувано іншу назву: **«Професіонали в галузі права»**. Така назва відповідає поняттю «професійна діяльність у сфері права», що його застосовано у статті 127 на позначення однієї з вимог доступу до посади судді.
6. Клас 242 за новою назвою охоплює два професійні угруповання:

○ **2421 – Професіонали в галузі правознавства** (ті, хто досліджують право, та ті, хто навчає права)

- 2421.1 **Правник-науковець** (дослідник права)
- 2421.2 **Правник-викладач** (навчитель права)

○ **2422 – Професіонали в галузі правничої професії**

- 2422.1 **Суддя**
- 2422.2 **Прокурор**
- 2422.3 **Правник** (адвокат)
- 2422.2 **Нотар**

Коментарі:

А. Термін **«правник»** має бути застосовано відповідно до вимог ДСТУ 3966:2009 – Додаток Г (обов’язковий) [«Вимоги до терміна»: Г.2 (переважність рідної мови – Г.2.8)¹].

Слово «адвокат» іншомовного походження (лат. *advocatus* – той, хто надає професійну правничу допомогу, консультації, провадить захист звинувачених у суді²); тому перевагу має бути надано питомо українському слову *правник*, що походить від слова *право* (подібно до практики в англійській мові: *law – lawyer*), а слово *адвокат* застосувати в дужках лише для уточнення, що йдеться про належність до *адвокатури*

¹ Національний стандарт України. Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять. ДСТУ 3966:2009. Видання офіційне. Київ: Держспоживстандарт України, 2010.

² Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. К.: Довіра, 2000. С. 30.

як інституту, що його встановлено приписом частини першої статті 132² Конституції України з чітко визначеним завданням – «надання професійної правничої допомоги».

Б. Термін «**нотар**» має бути застосовано як історично вживаний в українській правничій мові, що підтверджено словником за редакцією акад. А. Ю. Кримського [Нотаріус – нотар (-ря)]³. У радянські часи внаслідок примусового уподібнення українських термінів до російських накиннули російську форму *нотаріус* як нормативну. У цьому разі має бути відновлено історично українську практику вживання цього слова.

II. Щодо галузі «правоохоронна діяльність»

7. За наслідками конституційної реформи 2016 року від терміна «**правоохоронний орган**», що його за радянської системи застосовували як відповідник до англійського терміна «*law enforcement agency*», відмовилися на користь терміна «**орган правопорядку**», якого застосовано у статті 131¹ Конституції України. Підставою такої заміни були Резолюція ГА ООН 34/169 від 17 грудня 1979 р.⁴ та Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи [Rec(2001)10⁵, Rec(2001)11⁶], у яких визначено функції різних видів поліцейних служб, інших органів, до компетенції яких віднесено слідство й розшукову діяльність та витлумачено терміни «*law enforcement agency*» і «*law enforcement officer*». Через це професії працівників державних органів, що на них покладено функції забезпечувати правопорядок, і які (професії) за чинним «Класифікатором професій» віднесено до професійних угруповань 2423, 2424, 2425, 2426, **не можуть належати до класу 242**.

Коментарі:

А. Термін *правоохоронна діяльність* є пережитковим. Його запровадили в радянські часи на заміну терміна *законоохоронна діяльність*, який виник ще на етапі заснування більшовиками інституту прокуратури – у 20-ті роки XX століття. Відповідно до *Положення про прокурорський нагляд* за більшовицькою прокуратурою визначили роль «носія і провідника **законоохоронної засади**»; на неї поклали функцію «здійснювати наглядну діяльність», а «саме призначення цієї діяльності» визначили як «*законоохоронну*». Термін *правоохоронна діяльність* у радянській практиці почали застосовувати лише наприкінці 50-х – на початку 60-х років XX століття. За оцінкою московських авторів, навіть станом на кінець 90-х років того століття поняття

³ Російсько-український словник правничої мови / Головний редактор акад. А. Ю. Кримський. Друге, доповнене видання за редакцією К. Церкевича і В. Павловського. Нью-Йорк, 1984. С. 90.

⁴ GA Resolution 34/169. Code of Conduct for Law Enforcement Officials. 17 December 1979.

⁵ Recommendation Rec (2001)10 of the Committee of Ministers to the member states on the European Code of Police Ethics. 19 September 2001.

⁶ Recommendation Rec (2001)11 of the Committee of Ministers to the member states concerning guiding principles on the fight against organized crime. 19 September 2001.

«правоохранительная деятельность» так і «не усталилось»; російське законодавство чітких указівок з цього питання не містило⁷.

Б. Московські автори вкладали в зміст поняття «правоохоронна діяльність» такі напрямки діяльності державних і недержавних інституцій (за їхніми функціями):

- конституційний контроль;
- судочинство;
- організаційне забезпечення діяльності судів;
- прокурорський нагляд;
- виявлення і розслідування злочинів;
- надання правничої допомоги⁸.

В. У незалежній Україні застосування терміна *правоохоронна діяльність* запровадили за московською моделлю на початку 90-х років минулого століття, проте з відмінностями, зумовленими Законом України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, N 18, ст.104]. У статті 2 Закону визначено «основні поняття», з-поміж яких «правоохоронні органи» – це: «органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції».

Г. Обґрунтування потреби і заміни терміна з радянської спадщини *правоохоронні органи* на термін *органи правопорядку* міститься в Пояснювальній записці до проекту Закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя), де зокрема зазначено:

«Відповідно до світової практики та усталеної в Європі юридичної термінології до інституту “орган правопорядку” (“law enforcement agency”) належать здебільшого поліцейські служби [цивільна поліція, мілітаризована поліція (жандармерія), військова поліція, інші органи, до компетенції яких віднесені слідство та оперативно розшукова діяльність].

Згідно з Кодексом поведінки посадових осіб з підтримки правопорядку, ухваленим Генеральною Асамблеєю ООН у 1979 році, поняття “посадова особа з підтримки правопорядку” включає усіх посадових осіб (тих, які призначаються, або тих, які обираються, діяльність яких пов’язана із забезпеченням правопорядку і які мають поліцейські повноваження (особливо ті, що пов’язані з повноваженнями здійснювати арешт або затримання). До того ж така діяльність охоплює не лише усі дії примусового

⁷ Гуценко К.Ф., Ковалев М.А. Правоохранительные органы. Учебник для юридических вузов и факультетов. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Зерцало, 1997. С. 8.

⁸ Гуценко К.Ф., Ковалев М.А. Правоохранительные органы. Учебник для юридических вузов и факультетов. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Зерцало, 1997. С. 8, 12–13.

характеру, але й поширюється на усі види заборон, що встановлені кримінальним законом»⁹.

8. Відповідно до наведеного із Національного класифікатора України має бути вилучено поняття «правоохоронні органи» і «правоохоронна діяльність» та натомість запроваджено окремий клас професій (**NB!** а не в межах класу 242) – із позначенням посад у галузі **«забезпечення правопорядку»**.

III. Щодо професійного угруповання 3432 – «Середній юридичний персонал судової, адвокатської та нотаріальної діяльності»

9. Відповідно до вимог ДСТУ 3966:2009 – Додаток Г (обов'язковий) [«Вимоги до терміна»: Г.2 (переважність рідної мови – Г.2.8) поняття «юридичний персонал» треба замінити на **«правничий персонал»**, а поняття «помічник юриста» – на **«помічник правника»**.

Керівник Центру правничої термінології

Сергій Головатий

⁹ Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», № 3524 від 25.11.2015 (Пояснювальна записка 25.11.2015, 26.01.2016) (Закон № 1401-VIII від 02.06.2016)